

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะและหน้าที่ที่สำคัญของครอบครัวในระยะหลังคือการดูแลทารกแรกเกิด เนื่องจากเป็นจุดเริ่มในการวางรากฐานเพื่อสร้างชีวิตใหม่ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ อันจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ในการดูแลทารกแรกเกิด สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองให้เหมาะสมเพื่อการทำหน้าที่ที่สมบูรณ์แบบโดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุด ภาพลักษณ์ในการดูแลบุตรของสังคมไทยในอดีตจะให้ความสำคัญแก่มารดามากกว่าบิดาจนทำให้บทบาทของบิดาไม่เด่นชัดเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเนื่องจากความเชื่อและค่านิยมของคนไทยที่ว่าบิดามีหน้าที่ในการหาเลี้ยงชีพ ต้องทำงานนอกบ้าน ส่วนหน้าที่ในการดูแลบ้านและเลี้ยงดูบุตรเป็นของมารดา และเป็นที่น่าสังเกตว่ามารดาก็สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่และสมบูรณ์ เพราะแต่เดิมลักษณะครอบครัวไทยจะเป็นครอบครัวชายที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายคน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ บุคคลเหล่านี้ล้วนเคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตรมาแล้วทั้งสิ้น จึงเป็นแหล่งประโยชน์แก่มารดาได้เป็นอย่างดี ในการช่วยแบ่งเบาภาระ แต่ในปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวในการที่จะตอบรับกับการเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) (โตภา ชปัดมันน์, 2536) ทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวชายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เปลี่ยนรูปแบบการหาเลี้ยงชีพจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น เนื่องจากอาชีพดั้งเดิมที่เกี่ยวกับการเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย นอกจากนี้บทบาทของมารดาซึ่งเคยรับผิดชอบเฉพาะงานในบ้านก็มีแนวโน้มที่จะทำงานนอกบ้านมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือบิดาซึ่งดูเหมือนว่าจะเพิ่มภาระหน้าที่ขึ้นเท่าตัว จากรายงานการศึกษาสถานภาพสตรีและภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทยของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าสตรีไทยที่สมรสส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการทำงานเชิงเศรษฐกิจ และมี

จำนวนไม่น้อยต้องทำงานอย่างหนัก ร้อยละ 95 ของสตรีที่กำลังสมรส อายุ 15-44 ปี ทำงานในรอบปีที่ผ่านมา และร้อยละ 75 ของสตรีเหล่านี้ทำงานอาชีพมากกว่า 1 งาน โดยเกือบครึ่งหนึ่งทำมากกว่า 2 งาน (นภาพร ชโยวรรณ, 2537)

จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความรับผิดชอบของมารดาที่เพิ่มขึ้นซึ่งต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ก่อนข้างฉากที่งานดูแลบ้านและเลี้ยงดูบุตรจะไม่บกพร่อง แนวคิดของการพัฒนาครอบครัวในปัจจุบันจึงให้ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทบิดาและมารดาในแง่ของการแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน บทบาทของบิดาในยุคซึ่งได้ชื่อว่าเป็นยุคสื่อสารไร้พรมแดน จึงยอมรับกันมากขึ้นในความเป็นพ่อบ้านหรือผู้ชายของครอบครัว (Family Man) (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2537) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการวิจัยเบื้องต้นในโครงการศึกษาครอบครัวไทยของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าเมื่อสำรวจความคิดเห็นในทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัว ในหัวข้อที่ว่าทั้งสามีและภรรยาควรจะช่วยกันดูแลลูกเมื่อทั้งคู่อยู่บ้าน ผลการสำรวจความคิดเห็นด้วย พบว่าทั้งผู้ชายในเขตเมืองและเขตชนบทเห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 98.7 ผู้หญิงในเขตเมืองเห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 98.0 ผู้หญิงในเขตชนบทเห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 97.9 (สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ, 2528) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้ตอบไม่ว่าชายหรือหญิงจะอาศัยอยู่ในเมืองหรือชนบทก็ตามส่วนใหญ่ก็เกือบทั้งหมดต่างยอมรับและเห็นด้วยในแนวคิดนี้นั่นคือทั้งสามีและภรรยาต้องช่วยกันดูแลลูกโดยไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้นการเลี้ยงดูบุตรและดูแลบ้านจึงเป็นหน้าที่ที่ผู้ชายยุคใหม่ต้องปฏิบัติเพื่อความสุขความอบอุ่นของครอบครัว มากไปกว่านั้นบิดาก็มีส่วนสำคัญในการช่วยสนับสนุนมารดาหลังคลอด ให้ทำหน้าที่มารดาได้อย่างสมบูรณ์อีกด้วย มีการศึกษาที่รายงานถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการเลือกที่จะเลี้ยงบุตรด้วยนมตนเองของมารดาคือ ความเอาใจใส่และการสนับสนุนของบิดา (Sear, 1992 ; Matich and Sims, 1992 ; Freed, Fraley and Schanler, 1993 ; Jordan and wall, 1993 ; Freed and Fraley, 1993 and Littman, Medendrop and Goldfarb, 1994)

ความสำคัญของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดเป็นประเด็นที่นักการศึกษาสาขาต่าง ๆ ให้ความสนใจมากขึ้นในระยะสิบปีที่ผ่านมา เริ่มมีการอบรมแนวคิดและมีการศึกษาทดลองอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับบทบาทบิดาในการพัฒนาครอบครัวที่นอกเหนือจากการช่วยแบ่งปัน

หน้าที่ร่วมกับมารดาและความสำคัญของบิดาที่ทุกฝ่ายต่างตระหนักถึงคือ ผลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารก (Merim, 1986) จากการศึกษาของพรูอิท (Prueitt, 1988) พบว่า บิดามีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของทารก ทั้งทางตรงและทางอ้อมในส่วนที่ช่วยเหลือสนับสนุนและปกป้องทำให้มารดาได้ทำหน้าที่ของการเป็นมารดาง่ายขึ้น โดยเฉพาะในระยะเริ่มต้นของการเลี้ยงดู ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเพิร์สและ แอนน์ (Pirsch and Ann, 1991) พบว่า การร่วมมือกันของบิดามารดาในการดูแลทารกแรกเกิดจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความประนีประนอมกันระหว่างบิดามารดา ผลโดยตรงคือช่วยเพิ่มพัฒนาการของทารก และผลโดยอ้อมคือ ทำให้ชีวิตคู่มีความสุขซึ่งเป็นลักษณะของครอบครัวที่ดี การที่ทารกได้มีปฏิสัมพันธ์กับบิดามารดาจะทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงสิ่งแวดล้อมภายนอกในระยะเริ่มแรกของชีวิต ลักษณะของบิดาที่แตกต่างจากมารดาซึ่งตั้งแต่นั้นทารกแรกเกิดสามารถรับรู้ได้ เช่น กลิ่น การสัมผัส รูปร่าง และเสียง ในการเล่น หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับทารกแรกเกิด มารดาจะสัมผัสกับทารกด้วยความนุ่มนวล อ่อนโยน ในขณะที่บิดาจะปฏิบัติค่อนข้างรุนแรงกว่า เช่น การจับทารกแรกเกิดหรือการแหย่แรง ๆ เพื่อหยอกล้อ มีการแสดงออกทางสีหน้ามากกว่า พฤติกรรมเหล่านี้ จะทำให้ทารกแรกเกิดตื่นเต้น เกิดการเรียนรู้ เกิดพัฒนาการในด้านต่าง ๆ (Olds, London and Ladewig, 1992 ; กิติกร มีทรัพย์, 2537) จากการศึกษาของควงเคื่อน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม (2514) พบว่า ในวัยทารกถ้าบิดามีส่วนร่วมในการดูแลและเล่นกับทารกเด็กจะมีความสุขและมีความอบอุ่นมากกว่าเด็กที่บิดามีส่วนเกี่ยวข้องน้อย ในวัยทารก โดยเฉพาะในการเล่นกับทารกบิดาคาดูคล้ายว่าจะสร้างความตื่นเต้นในทารกแรกเกิดได้มากกว่ามารดา มีการศึกษาที่รายงานว่าบิดาเหมาะที่จะดูแลทารกแรกเกิดในด้านการเล่นกับทารก บิดามีความรู้สึกว่าทำได้ดีกว่ามารดา (Beail and Nigel, 1985 ; Eidelman, Hovars and Kaitz, 1994) ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่ชัดเจนว่าบิดามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ามารดาเลยทีเดียว บิดาจะมีบทบาทในการช่วยเหลือสนับสนุนมารดาตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดรวมทั้งในระยะหลังคลอด จากการศึกษาของเฮงเซิลเบน (Hengselben, 1983) และ รุสเทียและแอบบอทท์ (Rustia and Abbott, 1990) พบว่า บิดาจะรู้สึกผูกพันกับทารกก่อนที่ทารกจะเกิดมากกว่าภายหลังจากที่ทารกเกิดแล้ว การสร้างสัมพันธภาพที่ดีและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและทารกแรกเกิด จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญอันจะเป็นการนำไปสู่พัฒนาการของความรักความอบอุ่น เป็นรากฐานต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของทารกต่อไป (เทียมศร ทองสวัสดิ์, 2536)

จากความสำคัญของบิดาคั่งกล่าว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องใส่ใจในเรื่องของการเตรียมบิดา เพื่อรับมือบทบาทในการเป็นบิดาให้ถูกต้อง ต้องมีการสอน การแนะนำ เช่นเดียวกับมารดา แต่ในสภาพความเป็นจริงที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปการสอน ทักษะในการดูแลบุตรจะเน้นที่มารดาเพียงฝ่ายเดียว ดิมนิกถึงบิดาซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ เช่นกัน จึงเท่ากับผลักดันให้บิดาค่อย ๆ ดอยห่างออกไปโดยปริยาย และในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะเริ่มมีการสอนบิดาบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ปฏิบัติเฉพาะในโรงพยาบาลบางแห่งเท่านั้นซึ่งนับว่า น้อยมาก บิดาส่วนใหญ่ก็ยังคงขาดความรู้และมีบทบาทในการดูแลบุตรน้อย (วิไล สีสวรรณ, อมรา ภิญโญ และวันดี เสวตมาลย์, 1991) จากรายงานผลการวิจัยเบื้องต้นในโครงการศึกษา ครอบครัวไทยของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อสำรวจความคิดเห็น ในเรื่องการเลี้ยงดูบุตรและการรับผิดชอบของสมาชิกครอบครัว ซึ่งดูแลบุตรวัย 0-3 ปี พบว่า ในช่วงเวลากลางวันผู้ตอบชายตอบว่าภรรยาเป็นผู้ดูแลบุตรคิดเป็นร้อยละ 55.8 ผู้ตอบหญิง ตอบว่าตนเองเป็นผู้ดูแลบุตรคิดเป็นร้อยละ 70 ในช่วงเวลากลางคืนก็จะมีแบบแผนการแบ่ง หน้าที่ดูแลบุตรคล้ายกับในช่วงเวลากลางวัน กล่าวคือ ผู้ตอบหญิงตอบว่าตนเองเป็นผู้ดูแลบุตร คิดเป็นร้อยละ 90 และผู้ตอบชายส่วนใหญ่ก็ตอบว่าภรรยาเป็นผู้ดูแลบุตร (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2538)

จากผลจากวิจัยคั่งกล่าวแสดงให้เห็นถึงแบบแผนการดูแลทารกว่า ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบสถานการณ์ปัจจุบันและในอดีต กล่าวคือมารดายังเป็นผู้ดูแลบุตรเป็น หลักในครอบครัวเหมือนเดิมโดยที่บิดามีส่วนร่วมน้อย ถึงแม้ว่าเมื่อสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับ เรื่องนี้ผู้ตอบทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่ให้ความเห็นคล้ายคลึงกัน คือ ทั้งสองฝ่ายจะต้อง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น แต่ในเชิงบทบาทและการปฏิบัติจริงบิดายัง มีส่วนร่วมในจุดนี้น้อยกว่ามารดา สอดคล้องกับรายงานการศึกษาของ คาร์ลิงฟิชเชอร์ และ ไทคัจิ (Darling-Fisher and Tiedje, 1990) บิดาจะมีส่วนช่วยมารดาในการดูแลทารกแรกเกิด โดยตรง แต่เมื่อเทียบกับมารดาแล้ว ผลปรากฏว่าบิดายังมีบทบาทและมีส่วนในการดูแลทารก น้อยกว่ามารดาอยู่ดีโดยผลการวิจัยรายงานว่า บิดาจะดูแลทารกคิดเป็นร้อยละ 30 ของเวลา ทั้งหมดเปรียบเทียบกับมารดาที่คิดเป็นร้อยละ 60 สิ่งเหล่านี้อาจจะเกี่ยวเนื่องมาจากการเน้น การสอนที่มารดาเพียงฝ่ายเดียวทำให้บิดาขาดความรู้ความเข้าใจทั้ง ๆ ที่การเปลี่ยนแปลงทาง ด้านสรีรวิทยา และจิตใจ เมื่อเข้าสู่บทบาทของการเป็นบิดามารดาในระยะหลังคลอด บิดาจะมี การตอบสนองต่อการรับมือบทบาทไม่แตกต่างจากมารดาเลย มีความเครียด ตื่นเต้น สับสน มีความผันแปรในสภาพอารมณ์เหมือนกับมารดา (May and Mahlmeister, 1994) จากการ

ศึกษาของ แกมเบิล และมอร์ส (Gamble and Morse, 1993) พบว่า บิดาจะรู้สึกสับสนและขาดความรู้เป็นอย่างมากในการเตรียมความพร้อมให้ทารกเมื่อมารดาไม่อยู่ แบทเทิลส์ (Battles, 1988) กล่าวว่า ในธรรมชาติของทารกแรกเกิดหรือเมื่อทารกมีอาการผิดปกติเกิดขึ้นที่บ้าน จะทำให้เป็นเรื่องที่ยุ่งยากมากสำหรับผู้ชายในการปรับบทบาทของบิดามารดาให้เหมาะสม สอดคล้องกับการศึกษาของเฮนเดอร์สันและบราวน์ (Henderson and Brouse, 1991) พบว่าประสบการณ์ของบิดาคณใหม่ในช่วง 3 สัปดาห์แรกหลังคลอดเป็นเรื่องที่ยุ่งยากมาก บิดามีความสับสนขาดความเข้าใจในการปรับบทบาทการเป็นบิดามารดา ดังนั้นการสอนบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดจึงเป็นสิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักไว้เสมอ การส่งเสริมบิดาโดยเฉพาะบิดาที่มีบุตรคนแรกให้รับรู้ถึงบทบาทของบิดา เรียนรู้ถึงทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลทารกแรกเกิดจะช่วยเพิ่มความมั่นใจให้กับบิดายิ่งขึ้น (Jordan, 1990) ดังเช่น กิติกร มีทรัพย์ (2537) กล่าวว่า การดูแลทารกแรกเกิดลูกผู้ชายจะยากลำบากสำหรับผู้ชาย แต่พวกเขาสามารถทำได้และทำได้ดี ถ้ามีโอกาสฝึกฝนเรียนรู้ในทักษะดังกล่าว

การสอนเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนได้ดี จากแนวคิดของบลูม (Bloom, 1956) กล่าวว่าเป้าหมายหลักในการเรียนรู้ที่สมบูรณ์คือต้องมีการเปลี่ยนแปลง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (Cognitive Domain) มีการเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และความรู้สึก (Affective Domain) และมีการเปลี่ยนแปลงด้านการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อให้เกิดทักษะ (Psychomotor Domain) การที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ด้าน ผู้สอนต้องมีหลักการสอนที่ดี วิธีการเรียนการสอนที่ผู้เชี่ยวชาญทางการสอนต่างให้ความเห็นตรงกันว่าเป็นลักษณะการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่สำคัญประการหนึ่งคือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงมากที่สุด โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (ชาตชัย ศรีไสยเพชร, 2525 ; สุทิน บุญชูวงศ์, 2531 ; อภรณ์ ใจเที่ยง, 2537) เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสมากที่สุด เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่มีความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับ สมคิด รัชศาสตร์ และประนอม โอทกานนท์ (2529) ที่กล่าวว่า การสอนในศีกผู้ป่วยเป็นหัวใจของการสอนของหลักสูตรวิชาชีพพยาบาล ทั้งนี้ด้วยความเชื่อที่ว่าในศีกผู้ป่วยผู้เรียนจะได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง มีโอกาสได้ใช้ประสาทสัมผัสทุก ๆ ส่วน ได้ลงมือปฏิบัติแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งประสบการณ์เช่นนี้จะช่วยเสริมให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านความรู้ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ความรู้ที่ให้แก่บิคารมารดาเกี่ยวกับการดูแลทารกแรกเกิดเป็นการเรียนรู้ในเรื่องของ
 สุขภาพอนามัยซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตคน และเนื่องจากวัยของทารกแรกเกิด เป็นวัยที่ร่างกายมี
 การเจริญเติบโต และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ขนาด พงนามาตร์, 2532) ใน
 การดูแลทารกแรกเกิด ไม่ว่าจะเป็นการให้นม การอาบน้ำ การอุ้ม การเปลี่ยนผ้าอ้อม หรือ
 แม้แต่การสวมเสื้อผ้า ผู้เลี้ยงดูหรือบิคารมารดาต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง ต้องมี
 เจตคติที่ดีมีความยินดีและเต็มใจที่จะดูแลอย่างมีความสุข และต้องมีความชำนาญ มีทักษะใน
 การปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว และนุ่มนวล เพราะหากบิคารมารดาขาดความเข้าใจ
 ปฏิบัติต่อทารกไม่ถูกต้อง ผลเสียจะเกิดต่อทารกโดยตรง ซึ่งจุดนี้จะเป็นตัวทำนายคุณภาพชีวิต
 ของทารกและความสุขของบิคารมารดา รวมทั้งครอบครัวในอนาคตได้เป็นอย่างดี ดังนั้นใน
 การเรียนรู้ของบิคารมารดาจึงจำเป็นต้องบรรจุจุดมุ่งหมายทั้ง 3 ด้านของการเรียน
 การสอนอย่างแท้จริง และการที่จะนำมาซึ่งการบรรลุผลดังกล่าว นอกจากจะมีการจัดให้ผู้เรียน
 ได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุดแล้ว อีกส่วนหนึ่งที่ผู้สอนควรต้องคำนึงถึงคือการเลือก
 สื่อการสอน ถึงแม้ว่าสื่อการสอนที่เหมาะสมกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงมากที่สุด คือ
 ของจริง (Real Things) เพื่อที่ผู้เรียนจะได้ใช้ประสาทสัมผัส สัมผัสกับสิ่งที่เป็นจริง ได้ลงมือ
 ปฏิบัติจะเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ในการสอนเรื่องการดูแลทารกแรกเกิด
 ในแง่ของทฤษฎีเมื่อพิจารณาถึงสื่อการสอนที่เหมาะสมมากที่สุดแล้วก็ควรจะเป็นของจริง
 นั่นคือทารกแรกเกิด แต่ในทางปฏิบัติมีข้อจำกัดหลายประการและเป็นเหตุสุดวิสัยที่จะนำ
 ของจริงมาใช้ได้ เนื่องจากการศึกษานี้มุ่งศึกษาถึงผลการสอนในกลุ่มมารดาที่ตั้งครรภ์แรก
 ในระยะก่อนคลอดและสามี จึงจำเป็นต้องใช้ตัวแทนของจริงที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาก
 ที่สุด สิ่งนั้นคือหุ่นจำลอง (Models) การใช้หุ่นจำลองเป็นสื่อในการสอนจัดเป็นตัวแทน
 ของความเป็นรูปธรรมที่มีลักษณะใกล้เคียงกับของจริงมากที่สุด ซึ่งสื่อในระดับนี้จะจัดอยู่ใน
 สื่อประเภทเดียวกับประสบการณ์จำลองของจริงที่ไม่อยู่ในธรรมชาติของตัวอย่าง หุ่นดื้อแบบ
 และสถานการณ์จำลอง สำหรับหุ่นจำลองที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ จะมีรูปร่างลักษณะใกล้เคียง
 กับทารกแรกเกิดจริง ๆ ที่ผู้เรียนสามารถสัมผัสลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้มี
 โอกาสฝึกฝนทักษะในการดูแลทารกจนเกิดความชำนาญและมั่นใจก่อนการปฏิบัติดูแล
 ทารกแรกเกิดจริง ๆ ภายหลังจากคลอด ดังที่ สุภา อุษิณี (2530) ได้ศึกษาผลการสอนเรื่องการ
 เลี้ยงดูทารกแรกเกิดโดยใช้สถานการณ์จำลองต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของมารดา
 หลังคลอด การศึกษาพบว่าความสามารถในการแก้ปัญหาการเลี้ยงดูทารกแรกเกิดของมารดา
 ภายหลังจากการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลองสูงกว่าก่อนการสอน และสูงกว่าการสอนตามปกติ
 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นิรามัย อุสาหะ (2533) ที่ศึกษาผลของการสอนเรื่องปฏิบัติ

ตัวหลังคลอดโดยวิธีบรรยายร่วมกับสถานการณ์จำลองต่อ ความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติตัวของมารดา ผลการศึกษาพบว่า ความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติตัวของมารดาที่ได้รับการสอนโดยวิธีบรรยายร่วมกับสถานการณ์จำลองภายหลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอนและสูงกว่าการสอนตามปกติ

การเรียนรู้โดยความหมายจะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัด บรูเนอร์ (Bruner) อ้างถึงใน สุรางค์ โค้วตระกูล, 2538) เชื่อว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ประมวลข้อมูลข่าวสารจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสำรวจสิ่งแวดล้อม เชื่อว่าการรับรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่เลือกหรือรับรู้ที่ขึ้นกับความใส่ใจของผู้เรียนที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ การเรียนรู้จะเกิดจากการค้นพบเนื่องจากผู้เรียนมีความอยากหรืออยากเห็นซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อมและเกิดการเรียนรู้โดยการค้นพบขึ้น สอดคล้องกับบันดูรา (Bandura, 1977) ซึ่งกล่าวว่าคนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียนจะเป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะจะทำให้ได้รับข้อมูลสะท้อนกลับจากกันและกัน ดังเช่น การเรียนของบิคามารคา ซึ่งจัดเป็นการเรียนเป็นคู่ (The Learning Cell) นั่นคือ การที่ผู้เรียน 2 คน กระทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน กิจกรรมดังกล่าวอาจมีหลายรูปแบบ เช่น การอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน (บุญชม ศรีสะอาด, 2537)

ดังนั้นการเรียนรู้ของบิคามารคาในเรื่องการดูแลทารกแรกเกิด จึงเป็นกิจกรรมที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับทารกซึ่งเป็นเรื่องที่บิคามารคาสนใจ และอยากเรียนรู้ให้ได้ประโยชน์จากการเรียน เพื่อนำไปปฏิบัติและดูแลทารกอันเป็นที่รักได้อย่างดีที่สุด ปฏิสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวจะเป็นแบบแผนปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวที่เกี่ยวข้องเนื่องถึงความรัก ความห่วงใยอาทรซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว อันจะก่อให้เกิดความผูกพันต่อกันและกัน โดยเฉพาะในระยะหลังคลอดความรู้สึกผูกพันที่บิคามารคาเมื่อต่อทารกแรกเกิดจะมีการแสดงออกในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นด้านคำพูด หรือพฤติกรรมอย่างอื่น เช่น การร้อง การสัมผัส พฤติกรรมของบิคามารคาเหล่านี้

ทารกแรกเกิดสามารถรับรู้และตอบสนองได้เช่นกัน เกิดเป็นแบบแผนปฏิสัมพันธ์ขึ้น ผลของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวจะมีผลต่อทั้งบิดามารดาและทารก กล่าวคือในด้านบิดามารดาซึ่งมีความรักความผูกพันต่อทารกแรกเกิดเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ก็จะเพิ่มความพึงพอใจ ความภาคภูมิใจในตัวทารก สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนแรงจูงใจให้บิดามารดามีความกระตือรือร้น รักและปรารถนาที่จะเรียนอย่างเต็มที่ มีความสุข สนุกสนานกับการมีปฏิสัมพันธ์ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้ลึกซึ้งของบิดาซึ่งมีรายงานการศึกษาพบว่า จากการศึกษาที่ได้มี ส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลทารกแรกเกิดจะช่วยลดความคับข้องใจ ความสับสน ความไร้ค่าและช่วยให้บิดาปรับตัวเพื่อเข้าสู่บทบาทการเป็นบิดาได้อย่างราบรื่นและเหมาะสม (Fein, 1974 ; Wentz and Crockenburg, 1976 ; Winderman, 1980 ; Gieter and Nelson, 1981 and Henderson and Brouse, 1991) สำหรับในด้านของทารกการมีปฏิสัมพันธ์กับบิดามารดาในระยะหลังคลอดเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อทารกอย่างยิ่งเนื่องจากจะมีผลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต

จากข้อมูลและเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น บิดาเป็นบุคคลสำคัญต่อชีวิตของทารกและต่อครอบครัวท่าเทียบมารดา และในการที่จะดำรงไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง สามารถเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ได้อย่างมีคุณภาพ คืออาศัยความร่วมมือร่วมใจของบิดามารดาทั้งสองคน ดังนั้นในการสอนเรื่องการดูแลทารกแรกเกิด จึงต้องให้ความสำคัญทั้งบิดาและมารดา สำหรับมารดานั้นมีการสอนในเรื่องเหล่านี้มาอย่างต่อเนื่อง หากแต่บิดามักจะถูกมองข้ามจากแหล่งบริการสุขภาพ การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นให้ความรู้แก่บิดา เพื่อให้บิดาได้เกิดการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านความรู้ เจตคติ และทักษะในการดูแลทารกแรกเกิด การที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนทั้ง 3 ด้านนั้น ลักษณะการจัดการเรียนการสอนต้องเน้นให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงมากที่สุดเพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง และต้องเป็นกิจกรรมที่จัดผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ฟังพาท้ายซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงผลของการสอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดาต่อ ความรู้ เจตคติ และทักษะของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด เพื่อที่จะพัฒนารูปแบบการสอนบิดามารดาในเรื่องการดูแลทารกให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด อันจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งบิดามารดาทารกและครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญและมีค่าของสังคมมนุษย์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และทักษะ ของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด ก่อนและหลังได้รับการสอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา
2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และทักษะ ของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด ระหว่างกลุ่มบิดาที่ได้รับการสอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิด ร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา กับกลุ่มบิดาที่ได้รับการสอนตามปกติ

สมมติฐานการวิจัย

การสอนเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมอันมีผลมาจากความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับการเรียนรู้ที่แท้จริงและถาวรของบุคคล ซึ่งได้จากการศึกษานั้น จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในด้าน ความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526) การสอนโดยใช้หุ่นจำลองเน้นการสอนที่ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ใกล้เคียงกับประสบการณ์จริงมากที่สุด หุ่นจำลองจะมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมากในการสอนเนื้อหาที่ยาวและมีความซับซ้อน เน้นให้ผู้เรียนได้สัมผัสเพื่อฝึกทักษะจำเป็นต้องมีหุ่นจำลองประกอบการเรียนการสอน จึงจะทำให้การสอนนั้นบรรลุเป้าหมายได้ และจากการที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน จะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางและได้ผลดี จากการศึกษาของ มุกดา สิตถานุจิต (2531) ที่ได้ศึกษาถึงผลการสอนโดยใช้หุ่นจำลองประกอบที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนของ ความจำ เรื่อง การวัดความดันเลือดค่าส่วนกลางในนักศึกษาพยาบาลที่มีต่อระดับความ สามารถต่างกัน เป็นวิจัยแบบกึ่งทดลองที่แบ่งนักศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อรับการสอน 3 วิธี คือ การบรรยาย การบรรยายประกอบหุ่น และการบรรยายประกอบหุ่น และฝึกทดลอง ผลการศึกษาพบว่า วิธีการสอนที่ต่างกันมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาคปฏิบัติของ นักศึกษาต่างกัน

ส่วนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาในขณะที่มีการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว เกิดความรักความเข้าใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อเรื่องที่สอนซึ่งเกี่ยวกับทารกแรกเกิดอันเปรียบเสมือนไข่ทองที่คดองหัวใจ

ของบิดามารดาเข้าไปด้วยกัน ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพยิ่ง จากการศึกษาของเซนซอโล (Cenzullo, 1994) พบว่า การฝึกปฏิบัติระหว่างบิดามารดาและทารกจะช่วยส่งเสริมความรับผิดชอบและมีการรับรู้ในบทบาทของบิดามารดาเพิ่มขึ้น จากแนวคิดและผลการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้

1. ความรู้ เจตคติ และทักษะ ของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดภายหลังได้รับการสอน โดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา สูงกว่า ก่อนการสอน

2. ความรู้ เจตคติ และทักษะ ของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดในกลุ่มบิดาที่ได้รับการสอน โดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา ภายหลังการสอนสูงกว่ากลุ่มบิดาที่ได้รับการสอนตามปกติ

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยนี้มุ่งศึกษาในกลุ่มของบิดาซึ่งนำภรรยาที่มีอายุครรภ์ตั้งแต่ 35 สัปดาห์ขึ้นไป มาฝากครรภ์และรับการเตรียมตัวก่อนคลอดที่แผนกฝากครรภ์ ฝากคลอดที่ห้องคลอด ทักพื้นในระยะหลังคลอดที่โรงพยาบาลกาฬสินธุ์และหลังคลอดที่บ้าน เป็นเวลา 3 สัปดาห์ และมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาลหรือชานเมืองที่ผู้วิจัยสามารถติดตามเยี่ยมหลังคลอดได้

2. ตัวแปรที่จะศึกษา

2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่

2.1.1 การสอนการดูแลทารกแรกเกิดโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา

2.1.2 การสอนตามปกติ ซึ่งสอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิด

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

2.2.1 ความรู้ในการดูแลทารกแรกเกิด

2.2.2 เจตคติในการดูแลทารกแรกเกิด

2.2.3 ทักษะในการดูแลทารกแรกเกิด

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การสอนโดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดรวมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา หมายถึง การสอนบิดาโดยผู้วิจัย ซึ่งมีมารดาเข้าร่วมรับฟังในขณะที่สอน การสอนจะเป็นการบรรยาย สาธิต และให้บิดาปฏิบัติตามภายหลังการสอน โดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดประกอบการสอนแทนทารกจริงในการสอนช่วงระยะก่อนคลอด ส่วนในระยะหลังคลอดจะเป็นการสอนโดยการปฏิบัติกับทารกจริง ภายหลังการบรรยายและสาธิต บิดามีการติดต่อสื่อสาร พูดคุย มีปฏิริยาโต้ตอบในเชิงสร้างสรรค์ กับมารดาและทารกในขณะที่ฝึกทักษะการดูแลทารกแรกเกิดตามที่ผู้วิจัยกำหนด ซึ่งการพูดคุยจะแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะนำเข้าสู่บทสนทนา เป็นการพูดคุยเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากการบรรยาย เพื่อเตรียมบิดาและมารดาเข้าสู่ระยะสนทนา ซึ่งเป็นการพูดคุยเกี่ยวกับเนื้อหาการดูแลทารกแรกเกิดในแต่ละสถานการณ์ และระยะสิ้นสุดการสนทนา เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ได้จากการสนทนา รวมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อการมีปฏิสัมพันธ์ครั้งต่อไป โดยสถานการณ์ในการมีปฏิสัมพันธ์ครอบคลุมเนื้อหาการดูแลทารกแรกเกิดในเรื่อง การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก การป้องกันการติดเชื้อแก่ทารก การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า) การดูแลด้านจิตใจ และการส่งเสริมพัฒนาการของทารก และการดูแลทารกเพื่อป้องกันอาการผิดปกติที่พบบ่อย

การสอนตามปกติ หมายถึง การสอนบิดาเพียงคนเดียวโดยไม่มีมารดาเข้าร่วมรับฟังในขณะที่สอน สอนโดยผู้วิจัย การสอนจะเป็นการบรรยาย สาธิต และให้บิดาปฏิบัติตาม ภายหลังการสอน โดยใช้หุ่นจำลองทารกแรกเกิดประกอบการสอนแทนทารกจริงในการสอนช่วงระยะก่อนคลอด ส่วนในระยะหลังคลอดจะเป็นการสอนโดยการปฏิบัติกับทารกจริง โดยครอบคลุมเนื้อหาในการดูแลทารกแรกเกิดเรื่อง การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก การป้องกันการติดเชื้อแก่ทารก การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า) การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก และการดูแลทารกเพื่อป้องกันอาการผิดปกติที่พบบ่อย

ผลการสอน หมายถึง คะแนน ความรู้ เจตคติ และทักษะ ที่บิดาได้รับในเรื่องการดูแลทารกแรกเกิด ภายหลังได้รับการสอน

ความรู้ของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด หมายถึง ความสามารถของบิดาในการเข้าใจ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในเรื่อง การดูแลทารกแรกเกิด ซึ่งวัดได้จากการตอบแบบทดสอบความรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

เจตคติของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความสนใจ หรือข้อคิดเห็นของบิดาในเรื่อง การดูแลทารกแรกเกิด ซึ่งวัดได้จากแบบวัดเจตคติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ทักษะของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิดที่กระทำได้อย่างถูกต้อง อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติซึ่งวัดได้จากแบบสังเกตทักษะที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ของบิดาในการดูแลทารกแรกเกิด หมายถึง พฤติกรรมของบิดาด้านการพูดและการมองที่กระทำต่อมารดาและทารกในขณะดูแลทารกแรกเกิดตามสถานการณ์การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก สถานการณ์การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า) และสถานการณ์การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก ซึ่งวัดได้จากแบบสังเกตทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ทารกแรกเกิด หมายถึง ทารกอายุแรกเกิดถึง 1 เดือน

การดูแลทารกแรกเกิด หมายถึง การช่วยเหลือมารดาให้นมแก่ทารก การป้องกันการติดเชื้อแก่ทารก การทำความสะอาดร่างกายทารก (การอาบน้ำ การสระผม การเปลี่ยนผ้าอ้อม และการสวมเสื้อผ้า) การดูแลด้านจิตใจและการส่งเสริมพัฒนาการของทารก และการดูแลทารกเพื่อป้องกันอาการผิดปกติที่พบบ่อย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการสอนทักษะของการเป็นบิดามารดาเกี่ยวกับทารกแรกเกิดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดสอดคล้องกับแนวคิดของการพยาบาลมารดาและครอบครัว
2. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในวิชาชีพพยาบาลสาขาการพยาบาลมารดาและครอบครัว
3. เพื่อเป็นแนวทางในการให้บริการแก่บิดามารดาที่ด้อยถึงสุขภาพทารกเมื่อจำหน่ายกลับบ้านให้สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง
4. เพื่อเป็นแนวทางในการให้บริการแก่บิดามารดาเพื่อส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย